№ 211 ՇԱԲԱԹ, 26 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

1915
ՔԱՌԱՍՈՒՆՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՇԱԲԱԹ, 26 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ № 211

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տ ե լ է ֆ ո ն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տ ե լ է ֆ ո ն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».

TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ
ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 3 ՌՈՒԲԼԻ

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ: ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպէկ:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Վերօնիկա Խանդանեանը որդոց հետ՝ Երեմիա, Գեղամ, Աղասի, Հրայր, Իսահակ, Արշակ Տէր-Մարտիրոսեանները, Լիւսի և Օլի Սեւումեանները խորին վշտով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին իրենց թանգագին ամուսնու, հօր և անեռոջ

ԵՐԵՄԻԱ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
ԽԱՆԴԱՆԵԱՆԻ

մահվան մասին: Յուղարկաւորութիւնը այսօր, շաբաթ, հանգուցեալի բնակարանից Բէհբութեան փողոց № 29 առաւօտ. ժամը 10½-ին դէպի Ջգրաշէնի եկեղեցին: Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը:
677. 2—2

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
Երկուշաբթի, սեպտեմբերի 28-ին, 1915 թ.
Հայոց Դրամատիկ Ընկերութիւն
ՀԱՅ ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
կը ներկայացնէ

ԴԱՒԱՃԱՆՈՒԹԻՒՆ

Դրամա 5 արարուածով իշխ. Սումբաթովի, թարգմ. Զ. Տէր-Գրիգորեանի:
Մասնակցում են.—տ. տ. Աշխէն, Զաբէլ, Ժասմէն, Սիրանոյշ, Սեւումեան, պ. պ. Աբէլեան, Աղեան, Ալիխանեան, Ալլահվերդեան, Բաղդասարեան, Թորոսեան, Մանուէլեան, Միրզոյեան, Մելքոնեան, Մուրադեան, Սուքարեան և ուրիշներ:
Սկիզբը երեկ. ճիշդ ժամը 8-ին: Տեղերի գները սովորական են:
Կասսան բաց է ամենայն օր առաւ. ժամը 10—2-ը և երեկ. ժամը 6—8-ը:
Տոմսակներ ծախվում են միմիայն թատրոնի կասսայում:
Ռեժիսեոր՝ ՍԵՒՈՒՄԵԱՆ Դերասանական Վարչութիւն
առ. 679. 2—1

ՀՐԱՏԱՊ ՍՓՈՓԱՆՔ
ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻՆԵՐԻՆ

Այսօր, շաբաթ, ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ անուանակոչութեան առիթով ԳՐԱԿԱՆ-ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՍԱԼՈՆԻ Հայաստանի բեկորների Վասպուրական վարժարանը կը կայանայ դպրոցական հանդէս և պարգևաբաշխութիւն սաներին:
Վաղը, կիրակի, ՎԱՐԱԳԱՅ ՏՕՆԻՆ, հանդիսաւոր ճաշ և մատաղ:
Հանդէսի սկիզբը ցերեկվայ ժամը 1-ին:

ՈՉ ՈՔԻ ԱՌԱՆՁԻՆ ՀՐԱՒԷՐ ՉԷ ՈՒՂԱՐԿՎՈՒՄ:

Այսու հրաւիրվում են հայութեան բոլոր խաւերը՝ մեծ և փոքր, հոգևորական և աշխարհական իրանց ներկայութեամբ սփոփել մեր պանդուխտ եղբայրակիցներին, բաժանելով նրանց հետ նուիրական Վարագայ տօնախմբութեան խրախճանը:
առ. 680. 2—1

ՏԱՃԿԱՀԱՅԵՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

սրանով յայտնում է հայ հասարակութեան, որ Կրծանիսում, Ծիրանաւոր վանքի գաւթում ապաստանած 150—170 որբերի խնամակալութիւնը սեպտ. 15-ից վերցրել է իր վրա՝ հոգալով նոցա առօրեայ ծախքերն և մտածում է նրանց դաստիարակութեան մասին:
Միութիւնը յայտնելով այս մասին, կոչ է անում բոլոր նրանց, որոնց սրտին մօտ է աւերեալ հայրենիքից փախած դժբաղդ որբերի կեանքի գոյութեան ապահովութիւնը, թող բարեհաճեն իրանց լուման, ինչ չափով էլ լինի նա, նուիրաբերել այդ տարաբաղդ որբերին մնուցանելու և ազգային ոգով դաստիարակելու համար:
Նուիրատուութիւններ թէ դրամով և թէ զանազան իրերով՝ խնդրվում է ուղղել հետևեալ հասցէներին.
1) Միութեան նախագահ Արշակ Սաֆարեանին, Купеческій банкъ.
2) Միութեան անդամ-գանձապահ Յակոբ Տէր-Յարութիւնեանին, Кафе «Централь» (Эрив. площадь).
3) Ծիրանաւորի գաւթում կառավարչին:
(օ. մ) առ. 658. 10—4 Հայրենակցական Միութիւն

Բեռլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների ընդունելութիւն. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԵՎՄՕՏՕՐԱԿՍՈՎ: Թոքերի և սրտի, նաև ուրիշ օրգանների քննութիւնը և լուսանկարելը լուսաւորված ՌԵՆՏԳԵՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ: Ամեն օր. 9—1 ժամ. ցեր. և 5—7 ժամ. երեկոյեան: ԿԻՐԱԿՆԵՐԻՆ առ. ժ. 9—10 ԶՐԻ: Бебутовская, 23. тел. 7-29.
առ. (ա. օ.) 504. 100—46

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ
ԵՒ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ
ԿԵՕՆՃԵԱՆ ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐԻ
Պլոմբ—ոսկուց, արծաթից, փարֆորից և այլն:
Ատամի հեռացումը առանց ցաւի: Արհեստական ատամներ ոսկուց (առանց քիմքի) և կաուչուկից՝ կատարելագործված մեթոդով:
Ընդուն. 10—2 առաւ. 4—7 երեկ. Լերմոնտովսկայա փողոց № 1. Մուտքը պէրէուլկից:
(ա. օ.) առ. 515. 100—36

„Մշակի“ խմբագրատանը
վաճառվում են
ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐԸ.
1) Հասարակութեան նեցուկները, Հ. Իբսէնի, Թարգ. Լ. Բաբայեանի 50 կ.
2) Նոր կեանքի շեմքում, դրամ.-էտիւդ գաւառ. կեանքից, Ա. Ք-ի 40 կ.
3) Նշանվածներ, պիէս 3 գործ., Ալ. Աբէլեանի . . . . . . 60 կ.
4) Ռասանողներ, 3 գործ., Գ. Բաշինջաղեանի . . . . 50 կ.
5) Կայէնի ճանկերում, դրամա 5 գործ. Ալ. Առաքելեանի . . . 50 կ.
6) Մազդա, դրամա, 5 գործ. Լևոն Մանուէլեանի . . . . . . 40 կ.
Նրանք, որոնք այս գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն մեզանից փողը կանխիկ վճարելով, կը ստանան 25% զեղչ և ճանապարհածախսը մեզ վրա: Վերադիր վճարով պահանջողներին կը լինի միմիայն 15%:
Հասցէն՝ Ред. газ. „Мшакъ“, Тифлисъ.
(3) 0—6

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԲԱՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—

Բուլգարիան, վերջապէս, ցոյց տուեց իր գոյնը:

Ռուսաստանն էլ, վերջապէս, դուրս եկաւ իր համբերողական ներողամիտ դիրքից և ներկայացրեց Բուլգարիային ուլտիմատում, որ վաղուց պէտք է գործադրված լինէր:

Գերմանական դիպլոմատիան նորից տարաւ մի յաղթանակ, ստիպելով Բուլգարիային հանդէս գալ իր ազատարար Ռուսաստանի և սլաւեան ազգութիւնների շահերի դէմ:

Բուլգարիան միացաւ Թիւրքիայի և Գերմանիայի հետ և պատրաստվում է յարձակումն գործել Սերբիայի վրա, որպէսզի ամեն հնարաւորութիւն տայ Աւստրիային և Գերմանիային ջախջախել Սերբիան:

Մեծ յոյս կար Ռումինիայի և Յունաստանի վրա, մամաւանդ վերջինիս վրա, որից սպասվում էր աջակցութիւն Սերբիային, որով և զսպումն Բուլգարիայի արկածների, բայց, դժբաղդաբար, վերջին օրերի հեռագիրները յայտնեցին, որ Յունաստանում էլ Գերմանիան տարել է դիպլոմատիական յաղթութիւն և Կոնստանտին թագաւորը իր կնոջ Սոֆիա թագուհու—որ Վիլհէլմ կայսրի քոյրն է—ազդեցութեան ներքոյ փոխել է իր ուղղութիւնը և, հակառակ ամբողջ յունական ազգի ցանկութեան, որոշել է չէզոք մնալ: Եւ սակայն Յունաստանը, եթէ հանդէս գար իբրև նիզակակից Սերբիայի և Ռուսաստանի, կարող էր մեծ խոչընդոտ հանդիսանալ Բուլգարիայի արկածախնդրութեան:

Ռուսաստանը, ուլտիմատում ներկայացնելով, կամեցել էր այնու ամենայնիւ վերջին փորձն անել՝ ետ կանգնեցնելու Բուլգարիան եղբայրասպան քայլից և դրա համար պահանջել էր միայն, որ բուլգարական կառավարութիւնը ետ ուղարկէ բոլոր գերմանացի օֆիցերներին, որոնք գտնվում են բուլգարական բանակում: Պէտք է ասել, որ Ռուսաստանի զգուշաւոր քայլը բացատրվում է նրանով, որ բուլգարական ազգի մի ստուար հատուածը անկեղծ և սերտ զգացումներ է տածում դէպի Ռուսաստանը և իր հայրենիքի իսկական շահերի միակ պաշտպան համարում է Ռուսաստանին, ուստի և Ռուսաստանի համար մեծ ցաւ և վիշտ պէտք է լինի սուր բարձրացնել Բուլգարիայի վրա: Եւ այդ նկատումով Ռուսաստանը կամեցաւ մի վերջին քայլ անել ետ պահելու բուլգարական կառավարութիւնն իր վտանգաւոր արկածից:

Բուլգարիան գոհացուցիչ պատասխան չը տալով Ռուսաստանի ուլտիմատումին, ռուսական կառավարութիւնը խզեց դիպլոմատիական յարաբերութիւնները:

Սակայն դիպլոմատիական յարաբերութիւնների խզումը դեռ չէ նշանակում պատերազմի յայտարարութիւն, բայց յամենայն դէպս, Բուլգարիայի հանդէս գալը և Ռուսաստանի ուլտիմատումը նշանաւոր և կարևոր հետևանքներ պէտք է ունենան ներկայ պատերազմի ելքի համար: Ֆրանսիան արդէն օգնութեան է հասնում Սերբիային: Մնում է որոշել Ռումինիայի դիրքը, որ կարող է վճռական ազդեցութիւն ունենալ: Սակայն նա էլ դեռ անորոշ դիրք է բռնել՝ և գերմանական դիպլոմատիան ահագին ջանքեր է թափում այդտեղ էլ յաղթական դուրս գալու:

Պէտք է սակայն հաւատ տածել, որ դաշնակիցները վերջ ի վերջոյ յաղթական դուրս կը գան բոլոր փորձանքներից, և, գերմանական միլիտարիզմը պարտութիւն կրելով, Բուլգարիան էլ կը կրէ իր արժանաւոր պատիժը՝ իր ապերախտութեան համար:

Հ. Ա.

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—օ—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

—օ—

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
24 սեպտեմբերի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ. Պաշտօնական: Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Օրթում լճից հարաւ-արևելք թիւրքերը սեպտ. 22-ի գիշերը փորձեցին գրաւել Կեղիկ գիւղը Սիվրի-չայ հովտում, սակայն ետ մղվեցին մեր կրակով: Մնացեալ զօրաճակատի վրա մանր ընդհարումներ են առաջապահ մասերի միջև:

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴԱՐԴԱՆԵԼՈՒՄ

—

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
24 սեպտեմբերի

ԱԹԷՆՔ.—Աւստրալիացիք Գալիպօլի թերակղզում, Սուվլինի շրջանում, ռազմանաւերի կրակի պաշտպանութեան տակ առաջացել են: Ֆրանսիացիք գրաւել են 2 խրամատ Սէդիլ-Բահրի շրջանում: Դաշնակիցների աէրօպլանները երէկ առաւօտեան ռմբակոծել են Այվալին. զոհերի թիւը յայտնի չէ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐԸ

—

Տրապիզոնից ստացված ստոյգ տեղեկութիւնները հաստատում են, որ Տրապիզոնի վիլայէթի մէջ ապրող 14,000 հայերից միայն 100 հոգի է ազատվել կոտորածից:

Մնացածը ամբողջովին սրի և հրի զոհ է դարձել: Անգթօրէն և տանջանքներով սպանված է Մխիթարեան միաբանութեան նշանաւոր անդամներից հայր Ակինեանը, որ չէ կամեցել յանձնել թիւրքաց կառավարութեանն իր աշակերտներին Միջագետք ուղարկելու համար:

ՍԱՍՈՒՆԻ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ

—

Ստոյգ աղբիւրից մեզ գրում են, որ վերջերս տարածված այն լուրը, թէ իբր Սասունում 30,000 հայեր կռւում են, զուրկ է միանգամայն իրականութիւնից: Սասունում հայերի դիմադրութիւնը անաջող ելք է ունեցել. ժողովրդի մեծամասնութիւնը կոտորվել է և ապստամբութեան ղեկավարները, Ռուբէն և այլք, թողնելով երկիրը, փրկութիւն են որոնել փախուստի մէջ, անկարելի գտնելով այլ ևս դիմադրութիւնը:

Սասունը նոյն վիճակին է ենթարկված, ինչ որ ամբողջ Մուշի դաշտը:

ԱԶԳԻ ՄԸ ԲՆԱՋՆՋՈՒՄԸ

—

Անոնք, որ ազգերու և քաղաքակրթութիւններու պատմութիւնով հետաքրքրուած են, շատ անգամ հարկադրուած են կանգ առնուլ պատմութեան այս կամ այն շրջանի սեմին վրայ, պահ մը կարենալ խորհրդածելու համար այն պատահարներու մասին, որոնք ազգերու բնաջնջումը յառաջ բերած և կատարեալ ըրած են:

Որչափ ալ քաղաքային և քաղաքական փոթորիկներու յաջորդական յայտնութիւնները իրենց շղթայազերծմամբ բացատրել ջանան մեզի պատմական ազգերու բնաջնջումին օրհասական հանգրուանները ու փուլերը, տակաւին մեզի համար չափազանց դժուարին կըլլայ ըմբռնել, թէ ինչպէս կարելի է միլիոնաւոր անդամներով բաղկացած ազգի մը ջնջումը կամ աներեւութացումը պատմութեան թատերաբեմէն:

Այսօր, սակայն, պատմութեան պէտք չունինք գաղափար մը կազմելու համար, թէ ինչպէս կը դադրնուի ազգի մը բնաջնջումը:

Այսօր աշխարհ մահասարսուռ իրողութեան մը առջև կը գտնուի, և այդ իրողութիւնը դժբաղդաբար Թիւրքիոյ մէջ հայ ազգին բնաջնջումն է:

Երկու դժոխային ոյժեր, գերմանական խելագար միտքը և թիւրքին ոճրագործ ձեռքը, իրարու միացած, սիստեմաթիք կերպով յառաջ կը տանին այդ բնաջնջումի գործը, անվախ ու ապահով կերպով:

Եւ չկայ ձեռք մը, ոյժ մը, որ կարող ըլլայ սանձահարել այդ դժոխային մեքենան:

Եթէ այլ ևս կրօնական համոզումները ոևէ թելադրութիւն չեն կրնար ընել սրտերու, մարդասիրական գործի մը յաջողութեան համար, և գիտութեան կրթնած քաղաքակրթութիւնն է որ պիտի բռնէ մաքուր իդէալի և ազնուական խանդավառութիւններու տեղը, պէտք է ըսել, թէ քաղաքակրթութիւն մըն ալ գոյութիւն չունի այսօր, և մարդկութիւնը կը մնայ անասնական այն վիճակի մէջ, ուր կը գտնուէր ասկէ 2800 տարիներ առաջ:

Սաղմանասար Բ. (845 Ն. Ք.) սապէս կը նկարագրէ Հայաստանի վրայ իր արշաւանքը. «... իմ հզօրութեամբս Արամէի երկիրը... աւերակ դարձուցի, անոնց քաղաքները, ... կողոպտեցի,... աւրեցի... և կրակի մատնեցի: Անոր դուռներուն առջև գանկերէ բլուր մը շինեցի, շատերը ողջ ողջ սիւներու վրայէն կախեցի և շատեր կախաղաններու շուրջ, ցիցերու վրայ զարկի...»:

Սաղմանասարի ոճրագործ հերոսութիւնը այսօր ալ համանման հանգամանքներով կը կրկնուի այդ միևնոյն երկրին՝ Հայաստանի մէջ, տանջանքներուն ամենէն նրբացած և ամենէն զարավերջիկ միջոցները գործածուելով դարաւոր մեծ մարտիրոսին համար:

Իմ ստացած վերջին պաշտօնական տեղեկութիւններս Թիւրքիոյ հայութեան փրկութեանը մասին յոյս մը չեն ներշնչեր. կախաղաններն ու ջարդերը համայնական են ամեն քաղաքի ու գիւղի համար: Կիլիկիա ու Հայաստան հաւասարապէս կամայնական հայ ժողովուրդին մասսայական տարագրումովը. Ռումելիի թիւրք մահաջիրներ այսօր այլ ևս մեր տուներուն, մեր ստացուածքին, մեր պատիւին ու կիներու ստացումի եղեռնական իրաւունքը կը վայելեն իթթիհադական կառավարութեան պաշտօնական արտօնութեամբ:

Եւ այս ամենը անոր համար, որ երկար դարերէ ի վեր տառապակրուած հայ ազգը, իր արիւնաղանգ գերեզմաններու սնարէն, իր արցունքոտ աչքերը դարձուց դէպի մարդկայնական իրաւունքը, դէպի իր ցեղային մտաւորական և բարոյական ազատագրութիւնը:

Գիտեմ, մեր մէջ շատեր կան, որոնք գէթ իրարու ականջի պիտի փսփսան, թէ գուցէ այս բնաջնջումի գործը տեղի պիտի չունենար, եթէ հայեր իրենց զէնքի կամաւորական գործակցութիւնը չբերէին մեր ազատագրութեան բարեկամներուն: Այս տեսակ մտածում մը մեղանչում մը պիտի ըլլար արդարութեան և մօտաւոր պատմութեան հանդէպ: Օսմ. սահմանադրութեան վաղորդայնին, Պոլսոյ թիւրք մամուլը որոշապէս արտայայտեց իր ոճրագործ հոգեբանութիւնը հայերուս հանդէպ, երբ գրեց, թէ՝ «օսմ. աշխարհակալները մեծագոյն սխալը գործեցին, իրենց գրաւած երկիրներու քրիստոնեայ ժողովուրդները չջարդելով, կամ չիսլամացնելով և կամ իրենց տեղերէն չհեռացնելով»: Եթէ մենք՝ փոխանակ կուրցած ըլլալու կուսակցական տեսակէտներով՝ այն ատեն կարող եղած ըլլայինք տող ընդ մէջ կարդալ թիւրքական այս յայտարարութիւնը, ապահովաբար տարբեր ծրագիրներով կամ տարբեր համերաշխութիւններով պիտի աշխատէինք պատրաստուիլ ապագայ չարիքին դէմ, որ հիմա ալ գործադրութեան դրուած իրողութիւն մըն է:

Ազգային բնաջնջումի այս ծրագիրը շատ դաժանօրէն կուգայ փակելու դարերէ ի վեր ապրուած մեր ցեղային եղերերգութեան վերջին վարագոյրը: Ալ խիղճ չկայ, գութ չկայ: Զօրաւորին իրաւունքը արդարութեան տեղը կը բռնէ նժարին մէջ: Եւ

ցաւալի երոզութիւն, օգնութեան յոյս ալ չկայ դուրսէն։ Ու աշխարհ՝ ամբողջ իր դիւանագիտութեամբ, իր բանակներով, իր թորփիլներով, իր քրիստոնէութեամբն ու կեղծաւոր մարդասիրութեամբ լուռ հանդիսատես կը մնայ հայ ազգի բնաջնջումին։

Ու դեռ մենք, հոս Ամերիկայի մէջ, կուսակցական ցաւագարութիւններով կամ դիտումնաւոր բիւզանդաբանութիւններով, վատութեան թոյնին մէջ թաթխած, և չենք խղճահարիր խանգարելու օրհասական այն վայրկեանները, զոր կապրի այսօր երկրի հայութիւնը։

Եւ երբ Թիւրքը վատութիւն մը կը գործէ զմեզ միացնելով մահուան մէջ ու կախաղաններու վրայ, մենք մեր կողմէն ամենամեծ վատութիւնն է որ ի գործ կը դնենք, կեանքի ու պայքարի մէջ իրարու հակառակ և իրարմէ հեռի մնալով։

Ազգը կը բնաջնջուի...

Պէտք է խոնարհինք մահուան այդ նուիրական վայրկեանին առջև։

Ու պէտք է մանաւանդ, կուսակցական ամեն նկատում, ամեն հաշիւ մէկդի դրած, միանանք մեծ մարտիրոսին գերեզմանին առջև, և ուխտենք վրէժի համար, կեանքի ու ազատութեան համար...

Այս միութեան մէջ միայն կրնանք վաղուան կեանքին ձայնը իրագործել։

Մուշեղ արքեպիսկոպոս

(«Նոր Կեանք»)

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
24 սեպտեմբերի

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ. — Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Դվինսկի հիւսիս-արեւմտեան կողմից գերմանացիները յարձակում գործեցին երկաթուղագծի շրջանում։ Տեղի ունեցաւ կատաղի կռիւ Մեծ Դիլեվալդի շրջանում, որտեղ մեր խրամատների մի մասը ձեռք ձգեց հակառակորդը։ Կռիւը շարունակվում է։ Շիշկովի շրջանում, Դրիսվալդից հարաւ մեր զօրքերը հակայարձակումով ետ մղեցին գերմանացիներին։

Դվինեն-Դրեավեատոբոլէ լճերի զօրաճակատի վրա հրային կռիւը շարունակվում է։

Բօգինսկոյէ լճից հարաւ զօրաճակատի վրա մինչև Բօգդանով քաղաքի շրջանը, Լիդա-Մոլոդեչնօ երկաթուղագծի վրա ամենուրեք կռիւները մղվում են երկու կողմերից մեծ ուժգնութեամբ։ Կօզեանից հիւսիս գտնվող շրջանում գերմանացիները դուրս մղվեցին Գօլովսկ կալուածքի մօտ եղած խրամատներից։

Կօզեանի գիւղը և շրջակայքը սեպտեմբերի 24-ի գիշերը գրաւեցինք մենք։ Մեր զօրքերը այս կռւի մէջ պէտք է գրաւէին թշնամու երեք կարգ խրամատները. Գերմանացիները կենտրոնացված խաչաձև ուղղված կրակը յետոյ ստիպեց մեզ թողնել գրաւված խրամատների մի մասը. միւս մասը մնաց մեր ձեռքում։

Մադայօլկա գետի մօտ եղած դիրքերի յարձակման ժամանակ զօրքերի մի քանի մասին աջողվեց անցնել գետով, չը նայած գետի խորութեան (գօտատեղից բարձր) և թշնամու կատաղի կրակին։ Մամալի և Կօպրգի գիւղերից արևմուտ ևս աջողվեց մեզ գրաւել թշնամու մի քանի խրամատները։ Զանապօլ գիւղի շրջանում, Նարօչ լճի հարաւային ափին գերմանացիները սկզբում խրամատներից դուրս մղվեցին սուինային հարուածով, սակայն յետոյ ուժեղ հակայարձակումով նրանց աջողվեց ձեռք ձգել նորից խրամատները։ Վիշնեվսկի լճի հարաւում՝ Սեմեօնկա գիւղի մօտ եղած կռիւը վերջացաւ, և մենք գրաւեցինք գիւղը։

Բօգուշէ գիւղի շրջանում, Սմօրգոնից հարաւ մեր յարձակումները աջողութիւն ունեցան և հետեւանքն էր թշնամու դիրքերի մի մասի գրաւումը, որտեղ ձեռք ձգեցինք գերմանացիների նահանջած ժամանակ թողած զէնքերը, փամփուշտները և զանազան առարկաներ ռազմի վերաբերեալ։ Չէ կարելի նորից չընդգծել մեր զօրքերի անձնուէր, անսահման քաջութիւնը, որ արտայայտվում է թշնամու խրամատների վրա յաճախ յարձակվելու մէջ առանց հրացանաձգութեան, մի քանի կարգ արհեստական արգելքների և պատնէշների գրաւման մէջ, որոնցով թշնամին կտրել է բոլոր ճանապարհները լճերի միջև, և նաև մեր զինուորների արիութեան, որ արտայայտվում է աշնանային եղանակի ծանր պայմանների մէջ, որոնց նրանք անտես են առնում։

Պրիպետից հարաւ կռւով վերցրինք Լիսօրօ գիւղը։

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
24 սեպտեմբերի

ՓԱՐԻԶ. — Պաշտօնական հաղորդագրութիւն.

Թնդանօթաձգութիւնը շարունակվեց Արտուայում, մանաւանդ ուժեղ՝ Ժիվանշի անտառից դէպի հարաւ։ Կռւելով ձեռքի ռումբերով, մենք մասամբ առաջացանք Լաֆօլի ամրոցից դէպի հարաւ-արևմուտք։

Շամպանիում շարունակվեց թնդանօթաձգութիւն, ինչպէս նաև Լօթարինգիայի ռազմաճակատի վրա։

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
24 սեպտեմբերի

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ.—Ռուսաց կառավարութիւնը համաշխարհային պատերազմի հենց սկզբում, պատերազմի, որի մէջ նա հանդէս եկաւ իր դաշնակիցների հետ միասին՝ ժողովուրդների անկախութիւնը Գերմանիայի ոտնհարումից պաշտպանելու համար, իր արտաքին քաղաքականութեան մէջ դրեց մի գլխաւոր նպատակ. աջակցել թշնամու վրա յաղթութիւն տանելուն։

Պատերազմի ամբողջ ընթացքում ռուսաց դիպլոմատիան բանակցութիւններ ու փոփոխութիւններ էր կատարում իր ուղիների ու միջոցների մէջ, համակերպվելով բացառապէս այդ նպատակի հետ։

Այդօրինակ պայմաններում բալկանեան մեր քաղաքականութիւնը պէտք է, ամենից առաջ, ձգտէր վերստեղծելու բալկանեան այն բլոկը, որպիսին բաւականին դիւրացնելու էր յաղթութիւնը աւստրօ-գերմանական-թիւրքական կօալիցիայի վրա։ Իսկ բլոկը կարելի էր վերստեղծել սոսկ մի ճանապարհով, որ Բօլգարիան հաշտվի իր հարևանների հետ՝ ժողովրդական օրինական անկախութիւնները ճանաչելու հողի վրա և որ նոր համապատասխան բաժանում լինի բալկանեան երկիրների շահերի մէջ։

Այդ իսկ մտահաւոր նպատակին էր հետամուտ ռուսաց դիպլօմատիայի աշխատանքը Բալկաններում, ըստ որում դիպլօմատիան գործում էր ամբողջ ժամանակ դաշնակից մեծ պետութիւնների դիպլօմատիայի հետ միաբան ու համերաշխ։ Դեռ 1914 թ. յուլիսին Կայսերական կառավարութիւնը յայտնեց բօլգարական կաբինէտին, որ եթէ Բօլգարիան բարեխղճօրէն ու ազնուաբար համակերպէ իր քաղաքականութիւնը Ռուսաստանի ձեռնարկութիւնների հետ, նա ձեռք կը բերէ բէջալ շահ. մինչդեռ եթէ Բօլգարիան խռովութիւն սերմանէ Մակեդոնիայում և գործէ ընդդէմ Սերբիայի, այն դէպքում այդ ամենը կը նկատվի իբրև բացարձակ թշնամական ակտ Ռուսաստանի դէմ։

Միաժամանակ սերբ կառավարութեանը մատնանշվեց համապատասխան կերպով, թէ անհրաժեշտ է որոշ զոհաբերութիւն կատարել մեզ ընդհանուր գլխաւոր նպատակին հասնելու համար՝ յաղթելու թշնամուն։

Ռուսաց դիպլօմատիայի նախնական քայլերին, որի ղեկավար նշանակութիւնը բալկանեան հարցում ճանաչում էին բոլոր դաշնակիցները, չը յապաղեց հետևել երրեակ համաձայնութեան պետութիւնների միացեալ հանդէս գալը։ 1914 թ. օգոստոսի 16-ին դաշնակից կառավարութիւնների դեսպանները յանձնեցին Պաշիչին մի նոտա, որի մէջ հաւաստ էր արտայայտված, թէ Սերբիան, այն դէպքում եթէ Բօլգարիան զինված օգնութիւն ցոյց տայ նրան Թիւրքիայի դէմ, կը համաձայնէ հողային զիջումներ անել պատերազմից յետոյ, փոխարէնը ստանալով վարձատրութիւն ուրիշ տեղերում։ Այդ նոտային սերբ կառավարութիւնը դեռ օգոստոսի 19-ին պատասխանեց համաձայնելով վիջոյ վերջնական պայմաններով իր երկրի մի մասը ի հաշիւ Աւստրօ-Ունգարիայի։ Հոկտեմբերի վերջերին, երբ Թիւրքիան նետվեց պատերազմի գիրկը, երրեակ համաձայնութիւնը կօնկրէտ յայտարարութիւններ արաւ Բօլգարիային, այսինքն՝ Թիւրքիայի դէմ հանդէս գալու համար Բօլգարիային առաջարկվեցին տերրիտօրիալ ընդարձակ ուժեր։ Սակայն Բօլգարիան յայտնեց, որ կամենում է այսուհետև խիստ չէզոքութիւն պահել։ Բացի այդ՝ անգամ այդ խնդրում նա չը ցանկացաւ կապել իրան աւելի որոշ պարտականութիւններով, որոնց համար նոյնպէս դաշնակիցները առաջարկում էին տերրիտօրիալ վարձատրութիւն։ Սօֆիայի այդօրինակ վարմունքը, Սերբիային օգնելու անյետաձգելի անհրաժեշտութեան հետ միասին, ստիպեց համաձայնութեան պետութիւններին 1914 թ. նոյեմբերի վերջին յայտնել Րադոսլավովի կառավարութեանը, որ նրանք երաշխաւորել են Սերբիայի դաշնակից Յունաստանին Բօլգարիայի յարձակումից։ Այս անգամ վերջինիս մատնանշվեց, որ իրական չէզոքութեան համար նա պատերազմից յետոյ կը ստանայ արդարացի հողային վարձատրութիւն Մակեդոնիայում և Թրակիայում մինչև Էնոս-Միդիա գիծը։

Սերբիայի փայլուն յաղթութիւնը Աւստրիայի վրա մի փոքր թուլացրեց այն յոյսը, թէ կարելի կը լինի թեքել Սերբիային անյապաղ տերրիտօրիալ զոհաբերութիւններին, այնու ամենայնիւ Կայսերական կառավարութիւնը շարունակեց դաշնակիցների հետ լիակատար համաձայնութեամբ ջանքեր գործ դնել՝ վերստեղծելու բալկանեան բլոկը։

1915 թ. յունվարին մեծ պետութիւնները եռանդով քննեցին ռուսական նոր նախագիծը, որի հիմքում դրված էին.

1) Ապահովութիւն Բօլգարիային՝ համաձայնութեան կողմը անցնելու համար՝ Մակեդոնիայի այսպէս կոչված բոլոր անվիճելի շրջանը, և

2) Վարձատրել Սերբիային աւստրիական մի քանի հողերով և հնարաւորութիւն տալով նրան անարգել մուտք ունենալ դէպի Ադրիատիկ։

Սօֆիայում և Նիշում նախագծված հանդէս գալը հարկ եղաւ յետաձգել մասամբ Սերբիայում տիրող աննպաստ տրամադրութեան պատճառով, իսկ գլխաւորապէս այն պատճառով, որ այդ ժամանակ Բօլգարիան վճռել էր չը խախտել բնաւ իր սպասողական դրութիւնը։ Սակայն Րադոսլավովի կաբինետի ընդունած այդ վճիռը արգելք չէր լինում նրան թոյլ տալ զինելու Մակեդոնիայում հրոսակախմբերին Աւստրիայի դրամով, որպիսի երևոյթը ստիպեց մեզ մարտ ամսին նախազգուշացնել և երկրորդել, որ Սօֆիայի կաբինետի վրա է ընկնելու ամբողջ պատասխանատուութիւնը հրոսակախմբային շարժման հետեւանքների համար։

Իտալիայի միացումը, որ ստեղծեց նոր քաղաքական կացութիւն, պահանջեց բանակցութիւններ համաձայնութեան պետութիւնների միջև՝ նրա հետ միասին գործելակերպ որոշելու համար։ Այդ բանակցութիւնների աջող աւարտումից յետոյ ժամանակին համարվեց դիմել վճռական բացատրութիւնների բօլգար կառավարութեան հետ, և մայիսի 16-ին համաձայնութեան դեսպանները Րադոսլավովին յայտարարութիւն արին, որի էութիւնը կայանում էր հետևեալում. եթէ Բօլգարիան զինված հանդէս գայ Թիւրքիայի դէմ, այն ժամանակ դաշնակիցները՝

1) Համաձայն են, որպէսզի Բօլգարիան անմիջապէս միացնէ Թրակիան մինչև Էնոս-Միդիա գիծը։

2) Երաշխաւորում են Բօլգարիային պատերազմը վերջանալուց յետոյ Մակեդոնիայի մի մասը, որ ընդգրկում է Եգրի-Պալանկա-Սօպոր Օխրիդա, Կէփրիւլի, Օխրիդա և Մօնաստիր քաղաքներով հանդերձ, պայմանով, որ Բօլգարիան չը մտնի յիշեալ հողաբաժինները մինչև հաշտութեան կնքելը։

3) Խոստանում են Բօլգարիային դրամական օգնութիւն։

Այդ հաղորդագրութեանը բօլգար կառավարութիւնը յունիսի 2-ին պատասխանեց, խնդրելով բացատրել իրան նոտայի մի քանի կէտերը. այդ խնդիրը ծառայեց քննութեան նիւթ մեծ պետութիւնների, նաև նրանց և Սերբիայի միջև։

1915 թ. յուլիսի 22-ին ուղարկված նոտայով դաշնակից պետութիւնները տուին Սօֆիայի կաբինէտին նրա խնդրած բացատրութիւնները. այդ նոտայով մեծ պետութիւնները երաշխաւորում են Բօլգարիային անվիճելի շրջանը 1912 թ. պայմանագրի քարտէզով և յանձն են առնում պարտաւորութիւն, թէ միայն այդ պայմանով Սերբիան կը ստանայ պատերազմից յետոյ որևէ տերրիտօրիալ յաւելում։ Եթէ իրան ուղղված առաջարկութիւնները ընդունէ Բօլգարիան, ուրեմն և պէտք է որոշէ Թիւրքիայի դէմ հանդէս գալու ժամանակը, նաև այն միջոցը, որոնցով նա կարող է հանդէս գալ, այլապէս դաշնակիցների առաջարկութիւնները կը համարվեն չեղած։ Մինչ այդ՝ սերբիական կաբինէտի յայտնած ցանկութեան համաձայն. դաշնակիցները օգ. 3-ին նոր տեղեկագրով իրազեկ արին և որոշակի մատնանշեցին խոստացված վարձատրութիւնները, նաև յարակցեցին, թէ 1912 թ. սերբ-բօլգարական պայմանագրի սահմանագիծը չը պէտք է փոխվի։ Օգ. 19-ին սերբ կառավարութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնեց զոհաբերել իրանից պահանջվածը և համաձայնեց սկզբունքով կատարել 1912 թ. սերբ-բօլգարական պայմանագրի որոշումները, համաձայն մեծ պետութիւնների ցանկութեան։

Միաժամանակ գիտակցելով յետագայ ձգձգումների բովանդակ վտանգը և այն, որ անհրաժեշտ է թեքել Բօլգարիային անյապաղ պարզելու իր մտադրութիւնները, դաշնակիցները իրանց պարտականութիւնը համարեցին սեպտ. 1-ին Րադոսլավովին ուղարկել հետևեալ յայտարարութիւնը. չորս մեծ պետութիւնները պատրաստ են ապահովել Բօլգարիային, որ Սերբիան պատերազմից անմիջապէս յետոյ կը զիջէ Մակեդոնիայի մի մասը 1912 թուի գծով. այդ երաշխիքը պայմանաւորված է Բօլգարիայի խոստումով, թէ նա պատրաստ է մօտիկ ապագայում դաշնակից մեծ պետութիւնների հետ կնքել զինւորական պայմանագիր Թիւրքիայի դէմ ելնելու մտքով, եթէ շուտով չը ստացվի պատասխան վերջնական իմաստով, այն դէպքում ներկայ նոտայի մէջ պարունակվող առաջարկութիւնը կը համարվի չեղեալ։

Այդ յայտարարութեանը բօլգար կառավարութիւնը ոչ մի պատասխան չը տուեց, իսկ սեպտ. 10-ին, առ. ժամը 7-ին, յայտարարեց ընդհանուր զօրահաւաքութիւն։ Ըստ ամեն երևոյթի եկած գերմանացի օֆիցերները գրաւեցին բօլգար զօրքի մէջ միևնոյն դրութիւնը, ինչպիսին մի տարի առաջ թոյլ տուեց նրանց ընկերներին նետել Թիւրքիային պատերազմի մեր դէմ։

Այդօրինակ մարտահրաւէրը չէր կարող անպատասխան մնալ, և Կայսերական դեսպանը Սօֆիայի կաբինէտին սեպտ. 21-ին ներկայացրեց արդէն յայտարարված նոտան, որի հանդէպ ստացվեց անբաւարար պատասխան, որը և ստիպեց Կայսերական կառավարութեանը խզել Բօլգարիայի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւնները։

ԲՈՒԼՂԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
23 սեպտեմբերի

ՍՕՖԻԱ.—Երկուշաբթի օրը, ժամը 4—6 կէսօրին, մինիստր նախագահին այցելեցին Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի և Մեծ-Բրիտանիայի ներկայացուցիչները։ Առաջին երկուսը յանձնեցին ոչ նման նոտաներ ուլտիմատումի բնոյթի, որոնցով, տալով կամայական մեկնութիւն Բօլգարիայի յայտարարած զինված չէզոքութեան և բօլգարական զօրահաւաքութեան նպատակին, նրանք պահանջում են, դիւանագիտական յարաբերու-

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԵՏ

II

Հայ գաղթականը գերմանացի գաղթականների մէջ

Գաղթական հազարաւոր հայերի Աննենֆելդում երևալը անհոգին խրարանցում առաջ բերեց գերմանացիների մէջ։ . . .

. . . .

Եւ ահա սկսվում են միջնորդութիւններ երկու ուղղութեամբ. նախ՝ որ հայերը տեղաւորվեն գիւղից դուրս և երկրորդ՝ որ, հնար եղածին չափ, քիչ մնան այստեղ և շուտով փոխադրվեն ուրիշ գիւղեր։ Այս երկու միջնորդութիւններից յարգվում է միայն առաջինը. գիւղի դրսում և վերևում գտնվում են բաւականաչափ յարմար տեղեր, ուր և իջևանում են հայ գաղթականները խումբ-խումբ՝ անց կացնելու բժշկական սահմանված 5-օրեայ «կարանտինը»։

Չը նայած որ գաղթական հայերը գիւղի հետ անմիջական շփումից կտրված էին, այնու ամենայնիւ ամբողջ գիւղն ահ ու սարսափի մէջ էր. չը լինի թէ գիւղը ևս վարակվի. և ահա դրանից խուսափելու համար գերմանացի գաղթականներն իրանց «հարիւր վերստ» հեռու էին պահում հայ գաղթականներից։ Ոչ մի շփում, ոչ մի ծանօթութիւն, ոչ մի հետաքրքրութիւն և վտանգաւոր հայերի հետ միայն պլատոնական ախ ու վախեր էին անում և... իրանց գործին գնում։

Սա շատ բնորոշ է գերմանացու համար. Նրա սենեակների պատերին կախված Սուրբ Գրքից դարձուածքները, պասաօրի քարոզները քրիստոնէական սիրոյ, կարեկցութեան, առ բարեկամն ունեցած վշտակցութեան մասին—դրանք բոլորը գոյութիւն ունեն միմիայն իրանց՝ գերմանացիների վերաբերմամբ, և ով գերմանացի չէ, իրանցից չէ, նրանց չէ կարող վերաբերել Աւետարանն ու Քրիստոսը. անկասկած է, որ գերմանացու կարծիքով՝ Աւետարանը գրըված է միմիայն գերմանացիների համար։

Երբ ես բարձրագոյն ուսում ստացած, կրթված և կատարելապէս ինտելիգենտ երիտասարդ պաստօրին յայտնում էի իմ զարմանքը իր հօտի այդօրինակ հասկացողութեան մասին, նա առանց քաշվելու ասաց ինձ.

— Այո, մենք հիւրասէր, օգնարար և կարեկից ենք միմիայն դէպի մերայինները, իսկ ուրիշները օտար են մեզ, և դա ձեզ չը պէտք է զարմացնի. այդպէս ենք մենք ազգովին։

Սակայն մերոնք, մեզ մօտ Ղանձակից եկած երիտասարդները, այնու ամենայնիւ շարունակում էին ոչ միայն զարմանալ, այլ և ամբողջ հոգով վրդովվել։

Եւ ճիշդ որ այն 10—12 օրում ամբողջ գիւղում դուրս չեկաւ ոչ մի գերմանացի կին, օրիորդ կամ նոյն իսկ տղամարդ, որը ցանկութիւն յայտնէր աշխատել հայ թշուառների համար որպէս գթութեան քոյր, խնամատար, աշխատաւոր. և եթէ կային մի քանի տղամարդիկ, նրանք դրա համար փող ու ռոճիկ էին ստանում համայնքից։ Միակ պաստօրն էր, որ ամեն կերպ աշխատում էր իր աշխատութեամբ ծածկել իր հօտի բարոյական այդ մեծ բացը. և նա, պէտք է խոստովանել, աշխատում էր օրական 16 ժամ, սակայն բացը մնում էր բաց, սիրտ կտրատող, ծանր, շատ ծանր...

Ոչ պակաս հետաքրքրական էր հայ գաղթականների վերաբերմունքը դէպի գերմանացիները։

Մեր հայերը երբ իմացան, որ իրանց գտնվում են ոչ թէ Անդրկովկասի մի բաշխէն քաղաքում, այլ գիւղում, զարմացած էին, ապշած. և յաճախ հարցնում էին ինձ.

— Պարոն, սա իրաւ գիւղ է, թէ դուք այնպէս կասէք միայն։

Ես հաւատացնում էի, որ գիւղ է, բայց... գերմանական գիւղ։

— Էհ, էս ինչպէս է, որ սրանք, այս պատերազմի ժամանակ Ռուսաստանում այսպէս հանգիստ ապրում են. սրանց ոչ կոտորում են, ոչ թալանում, ոչ աքսորում ու ունեցուածք գրաւում։

Ես, ի հարկէ, այդ բացատրում էի ռուսական մեծահոգութեամբ. մերոնք գլուխները տարուբերում էին ու լռում. Թիւրքահայի համար պետութեան այդպիսի մեծահոգութիւնը դէպի թշնամու ցեղակիցը ուղղակի անհասկանալի էր, անըմբռնելի. նրանց ուղեղի մէջ չէր կարողանում տեղ գտնել այս հակասութիւնը։

Եւ դա հասկանալի է...։

Եւ ահա բնազդմամբ հայ գաղթականն ամեն կերպ խոյս էր տալիս գերմանացի գաղթականից։ Ոչ մի անգամ ես չը տեսայ, որ հայը խօսէր գերմանացու հետ (Թիւրքերէն), որ բանար նրա առաջ իր սիրտը, իր սոսկալի բաղդի սև էջերը. իր ցաւը, իր կսկիծը նա պատմում էր թուրքին, ռուսին, իսկ գերմանացուն և ոչ մի խօսք... և միակ բանը, որ երազում էին հայ գաղթականները, այդ էր՝ ժամ առաջ թողնել այս բաղդաւոր և օտար գիւղը և գնալ այնտեղ՝ հեռու, իրանց հայրենակիցների մօտ հայ գիւղեր։

— Սրանք շատ բաղդաւոր են. սրանք մեզի չեն հասկանար,—բացատրեց ինձ մի մակացի ծերունի։—Սրանց տեսնելիս՝ մեր սիրտը կտրատվում է. գնանք մեր ազգի մօտ...։

Եւ գնացին նրանք առանց ետ նայելու։

—

Կանգնած հիւանդանոցի բակի մի անկիւնում՝ լսում եմ մի հետաքրքրական զրոյց։ Խօսում է հիւանդանոցի մեր «սառօժը» Գրիգորը. Վանի շրջանի այդ գաղթականը խօսում է տեղացի մի թուրք սայլապանի հետ.

— Էհ, մի հարցնի,—ասում է Գրիգորը նրան.—եղբայր, մի՛ հարցնի։ Մեր գիւղը Վանի մօտ էր, 350 տուն էինք. մեր ընտանիքը բաղկացած էր 46 հոգուց. 800 գլուխ ոչխար ունէի հէնց ես. 60 եզ, 35 կով. մեր ոչխարի բուրդը երկու սենեակ բերնէ բերան լցրած էր։ Միայն անկողին ու փռուածք ունէի 30 հիւրերի համար. 9 օրօրոց կար մեր տան մէջ։ Եւ այդ բոլորից ազատվեց միայն իմ չոր գլուխը. բոլորին կոտորեցին. բոլորը թալանեցին, տարան, այրեցին։ Իսկ ամբողջ գիւղից ազատվեցին 5 պառաւ կանայք, նրանք էլ ճանապարհին մեռան։ Մի հարցնի, եղբայր, մի հարցնի...

Ասաց ու գլուխը շուռ տուեց իմ կողմը։

Նա լաց էր լինում... հիւանդանոցի մեր «սառօժը»։

Ես իսկոյն հեռացայ, որ նա չիմանայ, թէ ես լսել եմ իր պատմուածքը, տեսել եմ իր լացը...

Բայց անցնենք գերմանացի գաղթականներին։ Օրը կիրակի էր։ Լայն փողոցները մաքուր աւլած, սրբած, ջրած։ Բոլորը, մեծ թէ փոքր, մաքուր, տօնական հագուստներով զոյգ-զոյգ շտապում են եկեղեցի։

Գնացի և ես։ Մտայ ներս։ Որքան գեղեցիկ էր եկեղեցին դրսից, նոյնքան գեղեցիկ էր նա ներսից։ Աջ և ձախ մասում նստարաններ կաղնու փայտից. ներկած, բոլորը գօթական ոճով, 40 նստարաններ, որոնցից իւրաքանչիւրը նստել է 60-ական բարիլ. յատակը արհեստական մարմարիօն քարից։ Լոյս, մաքրութիւն, մաքրութիւն և էլի լոյս։ Եկեղեցին լիքն է աղօթողներով՝ սկսած 6 տարեկան երեխաներից մինչև ծերունիները։ Իգական սեռը նստած է աջ նստարանների վրա, արականը՝ ձախ։

Բոլորի առաջ սաղմոսներ սիրուն կազմերով և միօրինակ։ Երգում են. երգում է ամբողջ հասարակութիւնը. երգում է քառաձայն երգեհոնի ներդաշնակութեամբ։ Միակերպ է երգը, բայց ախորժալուր. հարմոնիա կայ։ Բոլորը նստած են ըստ հասակի, փոքրերն առաջ, քանի ետ՝ այնքան տարիքաւորներ։ Աչքի է ընկնում մի բան. կանանց նստարանների վերջին 7—8 շարքը ամբողջովին բռնված է սեւազգեստներով, սև՝ ոտքից մինչև գլուխ։ Հարցնում եմ հարևանիս դրա պատճառը։

— Դրանց բոլորի որդիքը կամ ամուսինները պատերազմում են, և ահա սրանք սուգ են պահում։ Այդպէս է մեզանում...,—պատասխանեց հարևանս։

Եւ ամենից ջերմ աղօթում էին եկեղեցում ահա այս սևազգեստ մայրերն ու ամուսինները։

Ոչ պակաս հետաքրքրական է տեղական գերմանացիների վերաբերմունքը դէպի պատերազմը։

Այս հարցի շուրջը խօսելու շատ առիթներ ունեցանք։ Գերմանացի մեր գաղթականները իրանց պահում են շատ կոռեկտ. միշտ խօսում են «մեր» աջողութիւնների կամ անաջողութիւնների մասին և «մեր» ասելով հասկանում են ռուսաց բանակը։

Ե՞րբ կաւարտվի այս պատերազմը. ահա այն միակ հարցը, որ նրանց հետաքրքրում է. մօտ 150 հոգի միայն այս գիւղի որդիներից պատերազմի դաշտումն են, մի մասը կովկասեան ճակատում, միւսը՝ գերմանացիների դէմ։

. . . .

Խոյս են տալիս խօսելու իրանց ազգակիցների մասին. խօսելիս ասում են «նրանք»։

. . . .

Ա. Սթանեան

[illegible]

ՌՈՒՍ-ԲՈՒԼՂԱՐԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
24 սեպտեմբերի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— «Прав. Вѣст.» [illegible]

ԲՈՒԼՂԱՐԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
23 սեպտեմբերի

ՍՕՖԻԱ.—Երէկ երեկոյեան քառեակ համաձայնութեան [illegible] պահանջեց իր անցագրերը [illegible] պահանջին։ Բէլգիական դեսպանը միևնոյն արաւ. սերբիական դեսպանն այսօր առաւօտեան նոյնպէս պահանջեց տալ անցագրերը։

Դեսպան Սավինսկին ստիպված էր մնալ և պառկել անկողնում։ Նա մնում է Սոֆիայում միւս ներկայացուցիչների մեկնելուց յետոյ էլ, բայց նրա մնալը կը կրէ մասնաւոր բնաւորութիւն։

ՄԻՆԻՍՏՐԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
24 սեպտեմբերի

ԱԹԷՆՔ.—Ազգային բանկի կառավարիչ և մինիստրների խորհրդի նախկին նախագահը յանձն առաւ կազմել նոր կաբինետ, ստանձնելով արտաքին գործերի մինիստրի պորտֆէյլը։

Թագաւորը հրաւիրեց քաղաքական կուսակցութիւնների պարագլուխներին մինիստրական ճգնաժամի հարցը քննելու համար։ Հետևանքները յայտնի չեն։

Վենիզելոսի կուսակցութեան կողմնակիցների օրգաններն առ այժմ ձեռնպահ են մնում որևէ կարծիք յայտնելուց Թագաւորի և Վենիզելոսի միջև ծագած տարաձայնութիւնների առթիվ։ Վենիզելոսին թշնամի օրգանները յայտնում են, որ Թագաւորն անկարող եղաւ այլ ևս թողնել իշխանութիւնը Վենիզելոսի ձեռքում ընդհանուր քաղաքականութեան մասին նրա արած յայտարարութիւնից յետոյ, որոնք վտանգում են յոյն ժողովրդի գոյութիւնը զինված թիւրք-բուլղարների և աւստրո-գերմանացիների առաջ։ Հասարակութիւնը սաստիկ վշտացած է ճգնաժամից և Աթէնքում տիրող արտաքին հանգստութեան տակ ծածկված է անհանգստութիւն։

ՀՌՈՄ.—Մամուլը եռանդով քննում է Յունաստանում ստեղծված դրութիւնը։ «Մէսաջէրօ» լրագիրը Վենիզէլոսի հրաժարականի առիթով ասում է. «Դժուար է ասել, թէ արդեօք անտարբեր կը մնա՞յ դէպի Թագաւորի նոր քայլը յոյն ժողովուրդը, որ դեռ մօտիկ անցեալում ստիպեց Թագաւորին յանձնել իշխանութիւնը Վենիզէլոսին։ Ցամենայն դէպս մեծ պետութիւնները առանց որևէ տատանման կը շարունակեն իրանց սկսած գործը, ինչպէս այդ ապացուցանում է Սոլունի շարունակ զօրք ափ հանելը։

ԼՈՆԴՈՆ.—Պահպանողական «Թայմսը» և «Մօրնինգ Պօստը» և լիբերալ «Դէյլի Նիւսը» և «Դէյլի Քրօնիկլը» յունական մինիստրական ճգնաժամի առիթով միաձայն յայտնում է, որ միակ ելքն ստեղծված կացութիւնից հանդիսանում է՝ անմիջապէս աւելացնել Սոլունի ափ իջնող զօրքերի թիւը և պաշտպանել նրանց ուժեղ նաւատորմով։

ՀԱՄԱԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
24 սեպտեմբերի

ՊԱՐԻԶ.— Պաշտօնական հաղորդագրութեան մէջ ասված է, որ Բարկի և Րիբոյի միջև վերջին օրերը տեղի ունեցած խորհրդակցութիւնների մէջ կայացել է համաձայնութիւն բոլոր քննված հարցերի վերաբերութեամբ։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Զինւորական մինիստրութիւնը Պետական Դումային օրէնսգիծ ներկայացրեց այն մասին, որպէսզի երկաթուղային ծառայողներին ժամանակամիջոց տրվի զինւորական ծառայութեան ժամանակ։

Ֆրանսիական զինւորական միսիան մեկնեց Մոսկվա։

ԲԵՐՆ.—Թիւրքաց կառավարութիւնը վճռեց նշանակել Շվէյցարիայում արտակարգ դեսպան։ Դաշնակից խորհուրդը համաձայնեց, որպէսզի այդ պաշտօնում նշանակվի Ֆուադ Սէլիմ-բէյը։

ԼՈՆԴՈՆ.—Լլօյդի տեղեկութիւնների համաձայն, ջրասուզվել են բրիտանական «Սէյլօր Պրինցը» և «Գայդինը»։ Առաջին շոգենաւի նաւաստիների մի մասը և երկրորդի ամբողջը ազատվել են։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
24 սեպտեմբերի

ԳԵՕԿՉԱՅ.—Երէկ տեղի ունեցաւ ուժեղ երկրաշարժ։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ.—Նախագահ Վիլսոնը նշանվեց օրիորդ Նորմանգոլդի հետ։ Պսակը տեղի կունենայ դեկտեմբերին։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Մատակարարական գործի առանձին խորհրդակցութիւնը որոշեց յարքունիս գրաւել Պետրօգրադի երկաթուղային կայարաններում գտնվող 70 հազար պուդ շաքարը, որի տէրերը չեն երևում, և յանձնել Թէյի բորսայի կոմիտէին՝ Պետրօգրադի առևտրականների միջև բաժանելու համար։ Մինոյն խորհրդակցութիւնը որոշեց արգելել արտահանել իւղը մինչև 1916 թ. մայիս 1-ը, նաև մեծաքանակ վաճառքը կամ պահ տալը մասնաւոր անձանց Արևմտեան Սիբիրի շրջանում, թողնելով իւղ գնելու բացառիկ իրաւունքը երկրագործութեան վարչութեանը։

Հրատարակվեց ժող. լուս. մինիստրութեան հրահանգը. ի նկատի ունենալով որ Վարշավայի համալսարանը փոխադրվում Ռօստով և որ գուցէ հանվեն բարձր կրթական հաստատութիւնները Կիէվից և Իւրիէվից, յիշեալ քաղաքների ուսանողներին հնարաւորութիւն է տրվում շարունակել պարապմունքները ուրիշ համալսարաններում, ուր այդ նրանց համար յարմար կերևայ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

✦ «Р. Сл.»-ն հաղորդում է, որ Թիւրքիան Դարդանէլ է ուղարկել 80,000 մի բանակ, որը մինչև այժմ գտնվում էր բուլղարական սահմանում։ Այդտեղ թողնված են միայն չնչին զօրամասեր, որ ապացոյց է Թիւրքիայի և Բուլղարիայի միջև կայացած համաձայնութեան։

✦ Սեպտ. 20-ին Միացեալ-Նահանգներում տեղի է ունեցել հանգանակութիւն յօգուտ այն հայերի, որոնց ամերիկական կառավարութեան պահանջով Բ. Դուռը թոյլ է տուել Ամերիկա գաղթելու։ Գաղթեցման համար անհրաժեշտ է 5 միլիոն դոլլար։

✦ Հաղորդում են, որ ռումինական լրագիրները տպել են բնագիրը այն պայմանագրի, որը իբր թէ կնքել է Ռումինիան քառեակ համաձայնութեան հետ. վերջինս Ռումինիային խոստացել է աւստրիական Բուկովինայի մի մասը։ Ռումինիան Աւստրիայի դէմ դուրս է հանելու 500,000-ոց բանակ։

✦ Կոպէնհագէնից հեռագրում են, թէ գերմանացիները հաղորդում են, որ արևմտեան ճակատում ֆրանսիացիները բոլոր գծերի վրա առաջ են խաղում։

✦ Բուլղարական դեսպանը հրաժարվում է մեկնել Պետրօգրադից և ուզում է մանել ռուսական ծառայութեան։

✦ Բուլղարական մի մեծ բանակ ուղարկված է յունաց սահմանը։

✦ Հաղորդում են, որ Նոյեից Սոֆիա են եկել գերմանական շատ օֆիցերներ։ Ռումինական սահմանի մօտ եղած գարնիզոնները ուժեղացված են։ Փորվում են խրամատներ։ Բուլղարիայում սկսել են խստութիւններ գործ դնել քառեակ համաձայնութեան կողմնակիցների դէմ։ Նրանց առաջարկվում է հեռանալ անվերադարձ։

✦ Ֆէրդինանդ արքան սիրալիր ունկնդրութեան ընդունեց Թիւրքիայի գերմանական դեսպան Վագենհէյմին։

✦ „Пет. Курьеръ"-ին հաղորդում են, որ Վառնայի բերդապահ զօրքի մէջ անկարգութիւններ են եղել։ Բուլղարական զինւորները հրաժարվում են կռուել Ռուսաստանի դէմ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ

Ստացանք 1) Թիֆլիսում, Մակար Զմըշկեանի միջոցով հաւաքված Ծղնէթ գիւղում, յանձնելի Նպաստ. Ընկերութեան, 13 ր., 2) Կրասնովոդսկից, Ս. Զաւալեանի միջոցով, հաւաքված տեղում, յանձնելի Վեհ. Կաթողիկոսին, 119 ր., 3) Կաղզւանից Շողակաթ Խարմանդարեանից, տ. Մարիամ Խարմանդարեանի դագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն, 15 ր., 4) Մերվից, Բախշի Հայրապետեանի միջոցով հաւաքված Սիմէօն Երևանցեանի երեխաների մկրտութեան հանդէսին 4 ր. 70 կ., 5) Գէօրգիէվսկից, Ներսէս ք. Վարդանեանի միջոցով հաւաքված տեղում, յանձնելի Նպաստ. Ընկ., 19 ր. 25 կ., 6) Թհալվիլ քաղաքից (Շվէյցարիա) Մ. Փիրանեանի միջոցով յօգուտ հայ և ասորի փախստականների 200 ֆր. կամ 78 ր., 7) Բանդօնգ քաղաքից (Ջավա կղզի), Մկրտիչ Տէր-Սարգսեանի միջոցով հաւաքված 510 ֆր. կամ 147 ր. 90 կ., յանձնելի Նպաստ. Ընկերութեան, 8) Թիֆլիսում մի ամիսից յանձնելի Նպաստ. Ընկերութեան որբանոցին 50 ր., 9) Թիֆլիսում «Մշակի» գրաշար Խաչատուր Սեւումեանից իր անուանակոչութեան օրը հիւրերի շրջանում հաւաքված 2 ր., 10) Դըլըր-Արվատից, Բարխուդար Քարամեանից, մատաղի փոխարէն յօգուտ որբերի 8 ր., 11) Դըլըր-Արվատից, Անուշկա Բալասանեանից յօգուտ որբերի 3 ր., 12) Թիֆլիսում, տ. Սօլովէյվայից, յանձնելի Կրծանիսի որբանոցին 2 ր., 13) Ասխաբադից, Խաչատուր ք. Փանեանցի միջոցով, մի ուխտաւորից, ուղարկելու Վեհ. Կաթողիկոսին (նաև մի կապոց հագուստեղէն, ուղարկված Էջմիածին) 20 ր., 14) Զերնօբըլից Քրիստափոր Աբեանից, յանձնելի Նպաստ. Ընկ., 10 ր., 15) Նիկոլայէվից, Մ. Բագարատեանի միջոցով հաւաքված տեղում 120 ր. 50 կ., 16) Զաքաթալայից, Ա. Բէկ-Յովսէփեանի միջոցով Առ. Զիգիլեանից ի յիշատակ իր հանգուցեալ ամուսին Մ. Զիգիլեանի, յանձնելի Նպաստ. Ընկերութեան, 3 ր., 17) Սամարղանդից, Գաղթականից 10 ր., 18) Պալօղոլսկից, ուսանող Արիստակէս Մխիթարեանից, ի յիշատակ իր վաղաժամ մեռած որդու՝ Ռաֆայէլի 100 ր.։ Գումարն է 725 ր. 35 կ.։ Նախկին ստացված 54,656 ր. 12 կ. գումարի հետ (տես «Մշակ» № 202) ստացել ենք 55,381 ր. 47 կոպէկ։

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐԻ

Ստացանք 1) Գէօրգիէվսկից, Ներսէս ք. Վարդանեանի միջոցով հաւաքված տեղում, յանձնելի Հայկական Կենտ. Բիւրոյին 50 ր., 2) Նիկոլայէվից, Մ. Բագարատեանի միջոցով հաւաքված տեղում 120 ր. 50 կ., գումարն է 170 ր. 50 կ.։ Նախորդ ստացված 45,745 ր. 62 կ. գումարի հետ (տես «Մշակ» № 193) ստացել ենք 45,916 ր. 12 կոպէկ։

ՑՈՒՑԱԿ

I

Նիկօլայևվի նուիրատուների
(Յօգուտ հայ փախստականների)
(Տես «Մշակ» № 192)

Նաւմանայ մինչև սեպտ. 1-ը վճարողներ.—Եղբ. Բագարատեանները, Ց. Պուրխանճեան 30-ական ր., Ա. Եանողեան, Գ. Տիմուրչեան 15-ական ր., Գ. Եանողեան, Ա. Ծիտանով, Մ. Կիտիկեան 9-ական ր., Ց. Ուզունեան 6 ր.։

Առանց ամսավճարի նուիրատուներ.—Դ. Կելէպ-Օկլի 10 ր., Գ. Կոստեան 7 ր., Մ. Եանողեան 6 ր., Մ. Բագարատեան, Ա. Պուրխանճեան, Լ. Գէտիկեան, Ց. Լաչինեան, եղբ. Թումայեանները 5-ական ր., Ե. Արութինով, Պ. Արութինով, Գ. Արութինով, Ք. Ղարիպեան, Գ. Եանողեան, Ց. Կոստեան, Ց. Տիմուրչեան, Կ. Պապեան, Կ. Զաչատրեան, Ա. Դաւթեան 3-ական ր., Թ. Պուրխանճեան, Մ. Տէմիրթաշեան 2-ական ր., Ուհան Զելովիցով, Մ. Սթամպոլեան, Գ. Խաչատրեան 1-ական ր.։ Ընդամենը 200 ր.։

II

Դըրլ-Արվատի նուիրատուների
(Յօգուտ հայ փախստականների)
(Տես «Մշակ» № 192)

Հ. Տէր-Ղուկասեան 25 ր., Բ. Ակոբջանեան 15 ր., եղբ. Հ. և Մ. Ցարութիւնեանները 10 ր., Խ. Բալասանեան, Խ. Բաղդասարեան, Գ. Ց. Հայրապետեան, Ա. Բաղդադեան, Հ. Նաւասարդեան, Մ. Աբրահամեան, Մ. Բաղդասարեան, Ա. Թունեան 5-ական ր., Ս. Մարտիրոսեան, Ս. Ցարութիւնեան, Բ. Բալասանեան, Ս. Սարգսեան 3-ական ր., եղբ. Բ. և Ի. Խաչատրեան, Մ. Սահակեան 2-ական ր., Մ. Մուսայիլեան, Բ. Քարամեան, Պ. Բարայեան, Բ. Սարգսեան, Ա. Համբարձումեան, Ա. Յովսէփեան, Ն. Շահգալդեան, Ա. Միքիեան, Մ. Գասպարեան, Խ. Աստուածատրեան, Վ. Սարգսեան, Հ. Մելքումեան, Ս. Առաքելեան, Տ. Բաղդասարեան, Ա. Ցակոբեան 1-ական ր., Ա. Սայիժանեան 75 կ., Ղ. Բարայեան, Մ. Միսաքեան, Մ. Միրզաբէկեան, Ա. Օսէփով, Պ. Առաքելեան, Ա. Սարուխան, Ս. Բաղդասարեան, Հ. Ցարութիւնեան, Բ. Ցակոբեան, Թ. Ստեփանեան, Ց. Գրիգորեան, Ա. Խոտայեան, Ա. Ցարութիւնեան, Խ. Ցարութիւնեան, Կ. Բողբաշեան, Ս. Աւետիսեան, Խ. Բաղիրով 50-ական կ., Ս. Գրիգորեան 40 կ., Բ. Պօղոսեան 30 կ., Բիրէժնով, Ի. Վարդապետեան 20-ական կ.։ Ընդամենը 132 ր.։

ԱԿԱՄԱՅ ԵՐԿՏՈՂ

Ինձ համար հասկանալի է այն ծայրայեղ անհանգստութիւնը, որ պաշարել է հասարակական գործիչ պ. Գրիգոր Զալխուշեանին։ Հայի տառապանքները խլել են նրանից սառը խորհելու ու նորմալ գործելու ընդունակութիւնը և հիմնովին տակն ու վրա արել նրա հոգին։ Նա նման է այժմ այն անչափ զգայուն և անչափ ծնողասէր զաւակին, որի պաշտեցեալ մայրը տառապում է ծանր տանջանքներից և ինքը չը գիտէ ինչով օգնել նրան։ Նա դիմում է այսօր մի բժշկի, վաղը միւսին, յետոյ երրորդին, չորրորդին։ Դիմում է իր հարևաններին, ծանօթներին, անծանօթներին և իւրաքանչիւրից խորհուրդ հարցնում, իւրաքանչիւրից օգնութիւն աղերսում ու ամենքի, անխտիր ամենքի առջև հառաչում է, լալիս, հեկեկում։ Իսկ երբ մօտենում է հիւանդին, գլուխը շփոթում է, մէկի փոխարէն միւսն է տալիս, անժամանակ, անչափ և այսպիսով, օգնելու փոխարէն, աւելի ծանրացնում է հիւանդի վիճակը։

Հարկաւ, զգայուն հայրենասիրութիւնը միմիայն գովասանքի է արժանի, սակայն երբ զգացումը խելքի ու տրամաբանութեան հետ հաշտ չէ և ընդհակառակը բռնանում է նրանց վրա, դրութիւնը դառնում է ծիծաղելի, որպէս ծիծաղելի է այն սգաւորը, որ փողոցներում, հրապարակներում ու կտուրների վրա է կուրծքը պատռտում ու մազերը փետտում իր մերձաւորի մահվան պատճառով։

Սրանից մօտ երկու ամիս առաջ պ. Զալխուշեանը պ. Մաքսիմ Կովալևսկիին ուղղել էր մի մասնաւոր նամակ, ուր նա նկարագրելով հայ-թուրքական և առանձնապէս հայ-վրացական յարաբերութիւնները՝ խնդրել էր յայտնի պրոֆէսորին օգնութեան գալ և մեզ հաշտեցնել մեր հարևանների հետ։ Միևնոյնժամանակ պ. Զալխուշեանն այդ նամակը հրովարտակօրէն ուղարկել էր մի քանի ռուս ու հայ լրագիրների, ի հարկէ տպելու համար, որպէսզի աշխարհը մի անգամ ևս տեսնէ նրա կուրծք պատռտելը և մազեր փետտելը։

Նամակը կարդացվեց։ Եղան մարդիկ, որոնց դուր եկաւ նա. «զգացմունքով է գրված»։ Շատերը տարակուսանքով շարժեցին իրանց գլուխը, շատերն էլ ծաղրեցին։ Ծաղրեցին մանաւանդ վրաց լրագիրները, մի հանգամանք, որ մի անգամից արդէն աննիւլէ արաւ պ. Զալխուշեանի տարօրինակ առաջարկը։

Կարդացի, ի միջի այլոց, և ես այդ նամակը։ Չը ծաղրեցի, որովհետև ես սովորութիւն չունեմ անկեղծութիւնը ծաղրելու, որքան էլ նա երեխայական լինի, և որովհետև գիտէի, որ ներկայ դէպքում պ. Զալխուշեանին ղեկավարողն եղել է անկեղծ հայրենասիրութիւնը։

Ես միայն մի բան ասացի. այն է, որ հիմա այդ տեսակ խնդիրներով զբաղվելու ժամանակը չէ, քանի որ մեր գլխին կանգնած է թշուառ թիւրքահայերի ճգնաժամը, երկրորդ՝ որ պ. Զալխուշեանը չէ այն անձնաւորութիւնը, որի միջամտութիւնը կարող է այս կամ այն ազդեցութիւնն ունենալ հայ-վրացական յարաբերութիւնների վրա, և, վերջապէս, հազիւ թէ պ. Կովալևսկին յանձն առնէ մի այդպիսի ծանր, բարդ ու պատասխանատու դեր։

Իմ ասածներն արդարացան լիովին. պ. Զալխուշեանի դիմումը մնաց առանց որևէ հետևանքի։ Վրացիները բացէ ի բաց հրաժարվեցին օտարի միջամտութիւնից և, ինչպէս ասացի, ծաղրեցին պ. Զալխուշեանի նամակը։ Պ. Կովալևսկին, որի համեստութիւնն անձամբ ճանաչելու դէպքն եմ ունեցել, նոյնպէս հրաժարվեց պ. Զալխուշեանի առաջարկը ընդունելուց, ասելով. «Ես ի՞նչ կարող եմ անել»։ (Այս խօսքերն ինձ հաղորդեց, պ. Կովալևսկիի բերանից լսելով, պրոֆ. Ղամբարեանը)։

Ուրեմն ի՞նչ էր մնում պ. Զալխուշեանին անելու։ Լռել առ նուազն և սպասել մինչև այն ժամանակ, երբ նրան կը հրաւիրեն դէպի այն դռները, որոնցով նա անկոչ հիւրի պէս ուզում է ներս վազել։

Բայց ոչ. պ. Զալխուշեանը նորից կոծը է բարձրացել և նորից կուրծք է պատառոտում և մազեր փետտում։ Բագւում հրատարակվող «Արև» լրագրի № 151-ում նա տպել է մի երկար յօդուած, ուր նա իր սրտի թոյնը, որ առաջացել էր իր անաջողութիւնից, թափում է «Մշակի» և իմ գլխին։ Կարծես, այդ անաջողութեան պատճառը մենք ենք եղել, այլ ոչ պ. Զալխուշեանի անհամեստութիւնը՝ անպատճառ խառնվել ա՛յն գործերի մէջ, որոնց մասին գաղափար անգամ չունի։

Ինչ վերաբերում է ինձ, պ. Գ. Զալխուշեանի այդ յօդուածին չեմ պատասխանի։

. . . .

Այդ տեսակ հրապարակախօսների հետ չեն վիճում։ Չեմ կարող վիճել և ես։ Բայց կը կամենայի մի ցանկութիւն արտայայտել. այն է, որ պ. Զալխուշեանը դուրս չը գար բնութիւնից իրան սահմանված որոշ հոգեկան ու բարոյական ույժերի շրջանակից։ Անկասկած նա վերին աստիճանի օգտակար հասարակական գործիչ է, գիտէ իր ծննդավայր Նախիջևանի հասարակութեան վրա ազդել, տաղանդաւոր դրամ հանգանակող է յօգուտ ազգային նպատակների և, վերջապէս, զուրկ չէ որոշ հրապարակախօսական ընդունակութիւնից։ Ահա այդ սահմաններում նա ինձ համար միշտ եղել է յարգելի և կը մնայ։ Իսկ երբ նա ձգտում է դուրս գալ իր շրջանակից և ազգային հովուապետի ցուպ է բռնում ձեռքը, դրութիւնը դառնում է մի քիչ ծիծաղելի...

Համեստութիւնը կայ և միշտ կը մնայ մարդկային գլխաւոր բարոյական զարդը։

Շիրվանզադէ

ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱԳՒՈՒՄ

Մեծ Իշխանին Բալաջարի կայարանում դիմաւորեցին Բագու քաղաքի բոլոր դասերի ներկայացուցիչները։

Ամենից առաջ Փոխարքային ողջունեց Բագուի ուղղափառ հոգևորականների կողմից եպիսկոպոս Գրիգորը, հայ հոգևորականութեան կողմից Կարապետ եպիսկոպոս, մուսուլման հոգևորականութեան կողմից զադին, որ խօսեց թուրքերէն։

Նորին Բարձրութիւնը շնորհակալութիւն յայտնեց ողջոյնների և բարի ցանկութիւնների համար։

Մուսուլմանների ներկայացուցչի ճառին Նորին Բարձրութիւնը պատասխանեց.

«Յայտնեցէք մուսուլմաններին իմ խորին շնորհակալութիւնը ողջոյնի և աղօթքների համար։ Մուսուլմանների շահերը մօտ են իմ սրտին։ Ես կանեմ ամենը, ինչ որ կարող եմ, որպէսզի բաւարարեմ մուսուլմանների կարիքը»։

Բագւի քաղաքագլուխ Բըչը ողջոյնեց Նորին Բարձրութեանը և մատուցեց աղ ու հաց։

Նորին Բարձրութիւնը շնորհակալութիւն յայտնեց շնորհաւորութիւնների համար և ցոյց տուեց, որ իր դռները բաց կը լինեն բոլոր նրանց համար, որոնք կը գան իր մօտ երկրի կարիքները բացատրելու։

Բորսային կոմիտէտի կողմից Նորին Բարձրութեանը ողջունեց Ս. Թաղիևեանը։

Նորին Բարձրութիւնը շնորհակալութեան

յայտնեց ողջոյնի և բարեմաղթութիւնների համար։

Մամուլը կոչեց Նորին Բարձրութեանը ողջունելու «Баку» թերթի խմբագիր Վէքիլովը և «Kaspii» լրագրի կողմից Վէքիլովը, որ դիմեց Նորին Բարձրութեանը հետեւեալ ճառով.

«Ձերդ Կայսերական Բարձրութիւն. [illegible]

Նորին Բարձրութիւնը պատասխանեց. [illegible]

Նորին Բարձրութիւնը ընդունեց պատգամաւորութիւններ զանազան ընկերութիւնների և խօսակցեց բելգիական և ֆրանս. հիւպատոսների հետ։

Գնացքը մնաց Բալաջարում 1 ժամ և ժամը $10^1/_2$-ին Փոխարքան «Ռուսա» ազգականներով մեկնեց Թիֆլիս։ («Т. Л.»)

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱԽԱՌԻՑ

Առևտրական բանգուրիւն

Զաքաթալա, 18 սեպտեմբերի

Ես հաղորդեցի ընթերցողին, որ մեզ մօտ հացի սով է. հացթուխները հաց չեն թխում, թխածն էլ իրանց «ազիզ մուշտարիներին» են ծախում սակագներից բարձր գնով, իսկ հարուստ ընտանիքները թողնում սոված։

Ցաւ ի սիրտ պիտի հաղորդեմ, որ այդ թանգութեան բուն պատճառը ալիւրավաճառներն են, որոնք վագոններով ալիւր ստանալով՝ թագցնում են մութ ու ծածուկ տեղերում, յայտարարելով թէ արդէն վերջացել է իրանց ստացած ալիւրը, այդպիսով արհեստական կերպով բարձրացնելով ալիւրի գինը, որ հացթուխները հարկադրուած գնով գնել նրանցից։ Այլ և Զաքաթալայի համար բերել տուած ալիւրի 3/4 մասը Նուխի կամ ուրիշ տեղ ծախելով՝ այստեղ բերել են տալիս 1—2 վագոնի փոխարէն 3—4 սայլ ալիւր... Հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել այդ հանգամանքի վրայ։ Ջուր 2 հատը 5 կոպէկ է. խաղող և այլ մրգեր՝ Աստուած տայ։

Այս տարի տիֆից մեռնողներ եղան մեզանում ծաղիկ հասակում։ Մալարիա և այլ հիւանդութիւններ էլ կան մեզանում։

Սօյզադէ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

Աջարացիների գործը

Ինչպէս հաղորդել էինք իր ժամանակին, սեպտ. 17-ից Բաթումում քննւում էր աջարացիների գործը, որոնք մեղադրւում էին պետական դաւաճանութեան մէջ։

Դատի յանձնված էին Վերին Աջարիայի գաւառամասի (Բաթումի շրջանի) բնակիչներ, յիշեալ գաւառամասի նախկին դատի Նուրի էֆենդի Բերիձէ, Ֆեհրատ Մխաշիձէ, Դուրսուն Բոլկվաձէ, Օսման Զուգալիձէ, Ահմեդ Բէժանիձէ, Ինուս Մելաձէ, Մեհտի Գատզաձէ, Հուսէյին Իմերաձէ և Միրիջան Դեվիձէ։ Սրանք բոլորը մեղադրւում էին նրանում, որ 1914 թ. նոյեմբեր ամսից մինչև 1915 թ. մարտը, երբ Բաթումի շրջանի մի մասը գրաւվեց թիւրքաց զօրքերից և չետաներից, մտադրված՝ թշնամու զօրքերին աջակցելու նպատակով նրա ռազմական գործողութիւններում ընդդէմ մեր զօրքերի, կամովին մտել են թիւրքական չետաների շարքը և, նրանցից զէնք ստանալով, մասնակցել են նրանց գործողութիւններին ռուս զօրքի դէմ, որ կռւում էր այդ վայրերում։

Բացի այդ, Դուրսուն Բոլկվաձէ մեղադրւում է կողոպուտ կատարելու մէջ, որ արել է պատերազմական դրութեան մէջ գտնվող վայրում։

1914 թ. դեկտեմբերին Վերին Աջարիայի Օքրօբակէտ գիւղն են գալիս Հուսէյին Խամայիլ օղլի, Ինուս Իսմայիլ-օղլի, Ալի Սէֆէր օղլի և յետագայում Թիւրքիա փախած մուսուլման Մուստաֆան, բոլորն էլ զինված հրացաններով։ Մի քիչ յետոյ նրանց միանում է համագիւղացի Ալի Սէֆէր Միրիջան Հասան օղլի Դեվիձէ։ Նրանք տեղաւորվում են Օքրօբակէտ գիւղի տանուտէր Պօղոս Բանդուրեանի տանը և այստեղ մտադրվում են կնութեան առնել հայուհիների. Ինուսը տանուտէր Պօղոսի աղջիկ Հռիփսիմէին, Հուսէյինը՝ Մեսրոպ Շամանցի դուստր Շուշանիկին և Ալին՝ այրի Տիրուհի Ստեփանեանցին։ Նրանք իրանց այս մտադրութիւնը իրագործում են ուժը ՀԸ դարձնելով յիշեալ հայուհիների ծնողների մերժումին։ Ինուսի, Ալիի և Հուսէյինի վերաբերմամբ

վկաները ցոյց տուին, որ դրանք եղել են չետաների շարքերում, իսկ Ցովհ. Ցովհաննիսեան հաստատեց, որ չետաների մէջ, որոնք գործում էին ոմն Զաբիտ-բէկի ղեկավարութեամբ, գտնվում էր և Դեվիձէ։ Վըկայ Տէր-Պօղոսեանի ցուցմունքի համաձայն, Ինուսը, Հուսէյինը և Ալին մասնակցել են Սախարօյի մօտ ռուսների դէմ եղած ճակատամարտին։

Դատարանի վճռով մեղադրեալներից 6 հոգի ճանաչվեցին յանցաւոր և դատապարտվեցին մահվան, 3-ը արդարացվեցին։ Դատարանը միջնորդում է փոխարքայի առաջ, որ վճիռը մեղմացվի։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

Կովկասի Փոխարքայ Նորին Կայսեր. Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեվիչ սեպտ. 24-ին, ցերեկ. $2^1/_2$ ժամին, այցելեց Պիտիրիմ արքեպիսկոպոսին և Վրաստանի հայոց առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսին։ Մեծ Իշխանը իր այցելութիւնները կատարեց բաց աւտօմօբիլով։ Նորին Բարձրութեանը ուղեկցում էր հերթական ադիւտանտը և կովկասեան զօրքերի գլխաւոր հրամանատարի հեծեալ պահակը։ («Кв.»)

Նոյն օրը, երեկ. ժ. 5-ին, Փոխարքային ներկայացաւ մի պատգամաւորութիւն Սուխումի շրջանի աբխազներից։ Պատգամաւորութիւնը ողջունեց Մեծ Իշխանին, որպէս Կովկասի Փոխարքայ։ Մեծ Իշխանը շնորհակալութիւն յայտնեց ողջոյնի համար և հարց ու փորձ արաւ պատգամաւորութեան անդամներին։

Քաղ. վարչութիւնը պարզել է, որ քաղաքում կայ շաքարի փոքր ինչ պաշար, ինչպէս երեւում է բերած քանակից, բայց թէ որտեղ է պահված այդ շաքարը, յայտնի չէ։ Առաջարկված է քաղաքային գործակալներին որոնել, գտնել այդ շաքարը և վաճառքի հանել։ Որոշված է Բաթումում գնել 5000 փութ կտորած շաքար փութը 8 րուբլով, եթէ բերդի կոմենդանտը թոյլ տայ։ Որոշված է նաև Բաքուից բերել տալ 5 վագոն շաքարաւազ։

Քաղաքների Միութեան տեղական ճիւղը այս օրերս ունեցաւ մի ժողով, որտեղ քննվեց լազարէթները պահելու հարցը։ Քաղաքների Միութեան կենտրոնական կոմիտէտը իր հաշւով պահող լազարէթների իւրաքանչիւր մահճակալի համար յատկացրել էր ամսական 29 ր. 34 կ., բայց տեղական ճիւղը վերջին ամիսներս թանգութեան պատճառով ամէն մի մահճակալի վրա ծախսել է 30 ր. 30 կ., ուստի ճիւղի ժողովում որոշեց դիմել կենտրոնական կօմիտէտին՝ ի նկատի ունենալ թանգութիւնից առաջացած այդ թիւը յետագայ յատկացումների ժամանակ։

Սեպտ. 22-ին Թիֆլիսում ստացվեցին հետեւեալ անհրաժեշտ մթերքները, նաւթ 3 վագոն, ալիւր 12 վ., շաքարաւազ 1 վ. և գետնախնձոր 1 վագոն։

Մինչև սեպտեմբերի 25-ը № 40 լազարէթում կային հիւանդներ սկարլատինով 53, դիֆտերիտով՝ 24, ծաղկով՝ 1, բծաւոր տիֆով՝ 42, փորհարինքով՝ 20, վերադարձ տիֆով՝ 4։ Սեպտ. 25-ին լազարէթ են մտել խոլերայով հիւանդ 4 հոգի, խոլերայով կասկածելի՝ 4, բծաւոր տիֆով՝ 5, դուրս է եկել 1-ը։ Խոլերայով հիւանդներից մեռել են 5 հոգի, դրանցից հետեւեալ 2 հայ՝ Օհան Սուվարեան, Մուրադ Աւետիսեան (Ֆիրջանեան)։ Մինչև սեպտ. 25-ը զինուորական հիւանդանոցում կար խոլերայով հիւանդ 2, կասկածելի 1։

Արտիստական Ընկ. մէջ այս օրերս կազմակերպած ներկայացում - կաբարէից զուտ արդիւնք ստացվել է 1,210 ր. 86 կ., որոնցից գումարը յանձնվեց Կովկասեան Քաղաքների Միութեան լիազօր Ալ. Խատիսեանին։

Բօրսային առևտրի և գիւղատնտեսական ներկայացուցիչների համագումարների խորհուրդը դիմել է բօրսային կօմիտէտին, խնդրելով յայտնել ի գիտութիւն տեղական առևտրա-արդիւնաբերական շրջաններին, որ ցանկալի է, որ սրանք բօրսային կօմիտէտի միջոցով համագումարների խորհուրդներին ուղարկեն միանգամայն ստուգված և հնարաւորութեան չափ փաստերի վրա հիմնըված տեղեկութիւններ այն մասին, թէ ինչ դժուարութիւններ և անկարգութիւններ են լինում երկաթուղիներում ապրանքներ փոխադրելու ժամանակ։

Այսօր, երեկ. ժ. 8-ին, տեղի կունենայ Հասարակական ակումբի բացումը կանանց բարձր դասընթացքների նոր շէնքում (Анастасьевская № 22)։ Այդ օրը կը լինի վերջին պատերազմի մասին, որին կը մասնակցեն Մ. Բերբերեան, Ն. Դուբրովսկի, կ. Դ. Զելինսկի, Գ. Մելիք-Ղարագեօզեան, Ֆ. Սեմեօնով, բժշկ. Գ. Թումանեան և ուրիշներ։ Ակումբը, ինչպէս անցեալ տարիները, բաց է լինելու հինգշաբթի և շաբաթ օրերը։

Ինչպէս յայտնի է, մօտ օրերս Թիֆլիս է գալու Համառուսական Քաղաքների Միութեան գլխաւոր հաշւապահը ստուգելու կովկասեան ճիւղի հաշիւները, այդ պատճառով տեղական ճիւղը պատրաստում է իր ծախսերի հաշիւը։

Անգլօ-հայկական ընկ. Լոնդոնից ուղարկել է 5000 ր. Քաղաքների Միութեան Կովկասի ճիւղի լիազօր Ալ. Խատիսեանի անունով, յօգուտ փախստականների կարիքների։

Ռիգայի բօրսային արտէլը, որ տեղափոխվել է Վիտեբսկ, դիմել է Թիֆլիսի բօրսային կօմիտէտին, առաջարկելով տեղական վաճառականներին ամէն տեսակ պատասխանատու ծառայողներ, ինչպէս, օրինակ, գանձապահներ, պահեստի կառավարիչներ, գործակատարներ ևայլն։

Այսօրվայ տօնի պատճառով քաղաքի բոլոր հիմնարկութիւնները և հաստատութիւնները փակ են։ Պօստը բաց է մինչև ժամը 10-ը։ Ռուսաց թերթերը վաղը լոյս չեն տեսնի։

ՄԱՄՈՒԼ

«Зак. Рѣчь» թերթը սեպտ. 23-ի իր համարում, խօսելով Մեծ Իշխան Փոխարքայի գալստեան առիթով, գրում է հետեւեալը.

Կովկասի Նոր Փոխարքայի գալուստը մեծ և անկեղծ ուրախութեան զգացումներ պէտք է յարուցանէ մեր երկրի վրացիների և մուսուլմանների սրտերի մէջ։

Այդ ուրախութիւնը անկեղծ կը լինի, որովհետև Կովկասի և վրացիները և մուսուլմանները հաստատ հաւատացած են, որ Նոր Փոխարքայի ժամանակ մեր ծայրերկրում ապրող ազգերի ոչ մէկը չի առանձնացվի մեկուսի և չի դրվի արտօնեալ դրութեան մէջ ուրիշների վերաբերմամբ։

Ընդհանուր ռէֆօրմների ակնկալութեամբ Կովկասի վրացիները և մուսուլմանները համընթաց են գնում Ռուսաստանի կենտրոնի համապատասխան հասարակական խմբակցութիւնների հետ,— մեր աջակողմեան տարրերը սպասում են լօզունգների մայրաքաղաքների աջակողմեան տարրերից, մեր ձախակողմեաններ միայն գործում են մեր պետութեան ձախ տարրերի հետ։

Կովկասի վրացիները և մուսուլմանները, իբրև հանրային ժողովուրդներ, սպասում են Փոխարքայ Մեծ Իշխանից վստահութիւն դէպի իրանց... և այլն, և այլն։

Մի խօսքով ռուս-վրացական թերթը միշտ այնպէս է խօսում, իբր թէ Կովկասում միայն վրացիներ և մուսուլմաններ կան, և խնամքով զգուշանում է հայերի, ռուսների անունը տալ։

Ի հարկէ, մենք բնաւ պահանջ չունենք, որ վրացիներն իրանց աւելի մօտ զգան և խնամի լինեն մուսուլմաններին, բայց երբ վրացի և մուսուլման հրապարակախօսներն իրանց քաղաքական իդէալը բնորոշում են այնպէս, ինչպէս գրում է «Зак. Рѣчь» թերթը—«ապրել և թոյլ տալ ապրել ուրիշներին», մենք իրաւունք ունենք ասելու, որ հայերը բնաւ և երբեք չեն ձգտել թոյլ չը տալ ապրել ուրիշներին։

Մեզ թւում է, որ վրացական թերթը սխալ ճանապարհի վրա է կանգնած։ Կովկասի մէջ ապրող բոլոր ազգութիւնները— ռուս, հայ, վրացի, թուրք—պարտաւոր են իրար հետ հաշտ և միաբան ապրել և ամենքը պէտք է (այդպէս ևս եղել է մինչև այժմ) ունենան համահաւասար իրաւունքներ և պարտականութիւններ։ Հայերը բնաւ չեն ձգտել հեռացնել վրացիներին և թուրքերին. դա մի շատ սխալ կարծիք է, որ միայն Ալի-Մարդան-բէգի և Գոտուայի պէս հրապարակախօսները կարող են ունենալ։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մեղրի, 15 սեպտեմբերի

«Մշակի» № 132-ում արձանագրելով պ. Տէր-Սարգսեանների վարմունքը՝ իրանց համագիւղացիների հետ—խփել մի գառ սպանելը, տանուտէրի օգնականին դիմադրելը, խփել Ա.-ի գլուխ պատռելը, դրանց հետեւանքով 25 րուբլով տուգանվելը և ի վերջոյ այդ տուգանքի նահանգապետին դոնոս տալը՝ 5 հոգու ցոյց տալով, որպէս ծածուկ զէնք բերել տուողներ, ժողովրդին այժմ զինողներ և տասն հոգու էլ վկաներ ցոյց տալն ու 100 վերստի վրա նրանց կանչվելը, այդ բոլորը մենք անվանել էինք՝ «անարժան արարք»։ Այդպիսով մենք նպատակ ունէինք պարոնին ետ կանգնեցնել նման անարժան արարքներից, որովհետև այդ դէպքը առաջինը չէր։

Պ. Տէր-Սարգսեանը «Մշակի» № 181-ում, վերը յիշածս «անարժան արարքի» մասին լռութեամբ է անցնում և դիմում է նոր գրպարտութիւնների։

Նա առաջին նուագ իր համագիւղացիներին անուանում է «բաշիբօզուկ», «տականք» «լօթի» և այլն։ Մենք թոյլ ենք տալիս մեզ մտածելու, որ ներկայ դէպքում ագարակցիները, որպէս պարզ գիւղացիներ, աւելի բարձր են կանգնած, քան ինքը Տէր-Սարգսեանը։ Պարոնը ասում է, որ ինքը նպատակ է ունեցել, օրինական ճանապարհով, սանձել տալ «լօթիներին» «բաշիբօզուկներին»։ Մի՞թէ «օրինական ճանապարհը» գառ սպանելը, գլուխ պատռելն ու օգնականին դիմադրելն է։ Ջի՞ որ այդ բոլորը իսկական «բաշիբօզուկութիւն է»։ Մի՞թէ 15 հոգուն ի զուր 100 վերստի վրա կանչել տալը համարվում է «օրինական ճանապարհ»։

Պ.-ը, ի միջի այլոց ասում է, որ իբր ես, Վարդանեանցս, Տէր-Սարգսեանների դէմ ագարակցիների կողմից խնդիրներ, դոնոսներ եմ գրել։ Եթէ պ.-ը կարողանայ իմ վերաբերմամբ իր ասածներից գոնէ մէկն ապացուցանել, ես արժանի եմ ընթերցող հասարակութեան թուք ու մրին։ Սակայն մի բան. մի բոպէ ենթադրենք, որ ես էլ պ.-ի կարծած մակարդակի վրա եմ կանգնած. չէ՞ որ նրա «անարժան արարքը» դարձեալ մնում է նոյնը և շատ շատ կարող էր հրաւիրել, որպէս իր արհեստակցի, նստել մեղադրեալի մի նստարանի վրա։

Ծիծաղելի չէ, որ երբ ագարակցիները ներողութիւն են խնդրել, վնաս հատուցել, հաշտվել ևայլն։ Այդպիսով կամ Տէր-Սարգսեանցն ինքն է միամիտ ձեւանում կամ ինձ է անտեղեակ համարում։ Վերջերս Հ. Դաւթեանը պանդխտութիւնից գիւղ դառնալով և տեսնելով հասարակութեան ու քահանայական տան մէջ եղող հակառակութիւնը, քահանայի խնդրանօք, միջամտելով հաշտութիւն է կայացնում, Տէր-Սարգսեանցներին ներողութիւն խնդրել տալով հասարակութիւնից և պ.-ի մօտ եղող հասարակութեան փաստաթղթերը ետ առնելով՝ յանձնում հասարակութեան։ Բացի այդ՝ որ Տէր-Սարգսեանների այծերն ու տաւարը ջոկել էին հասարակութեան հօտից, կրկին թոյլ են տալիս խառնելու։

Քահանայական տան և հասարակութեան միջև հակառակութիւնը ծագել է հետեւեալից։ Հասարակութեան և քահանայական տան հողերը, միասին հողաչափութեան արված լինելով՝ հարկն էլ միասին վճարում էին։ Տէր-Սարգսեանները, հարկ քիչ վճարելու մտքով, խնդրամատոյց են լինում, ուր հարկն է, իրանց հողը քիչ ցոյց տալով, առանձին հարկ վճարել, որպէս ավանդականներ։ Խնդիրը յաջողվում է։ Հասարակութիւնից այդ հարկը չի զեղչվում և այդ օրվանից էլ հասարակութիւնը ջոկում է քահանայական տան ապրանքը իրա հօտից, պատճառաբանելով որ՝ եթէ հարկը առանձին են վճարում, անասուններն էլ ջոկ պահեն։

Ե. Վարդանեան

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3	դէպի Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4	» Բաքու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6	(արագ) »	12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9	» Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Ջուլֆա	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Բօրժոմ	3 ժ. 20 ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բաքուից —	12 ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4	Բաթումից —	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5	Բաքուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10	Բաթումից —	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
	Ջուլֆայից —	8 ժ. 11 ր.	առաւ.
	Բօրժոմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 Թ.

(Պուշկին, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ՝

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—$2^1/_2$—2 ժ. ներքին, ջղային երեխայոց հիւանդութ. և ծախկահատ։

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.։

Ա. Գ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ—12—1 ժ. երիկամ. հինգշ. և շաբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ։

Կին-Բ.ԺԻՂԻ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—156

Առեւտրի եւ Արդիւնաբեր. Մինիստրութեան իրաւասութեան ներքոյ գտնվող

Հաշւապահական Կուրսեր Գ. Կ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆՑԻ Թիֆլիս, Նիկոլայէվսկայա փող., № 36

Նոյն տեղը ՊԱՆՍԻՕՆ Մ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆՑԻ

Ընդունվում են աշակերտներ լրիւ պանսիօնով, դասերի պատրաստութեամբ և ...

Խնդիրների ընդունելութիւնը երեկոյեան ժամը 3—7-ը։

541. 50—24

(և. հ. շ. կ.)

ԱՌԵՒՏՐԻ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲ. ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ ԳՏՆՎՈՂ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

ՀԻՄՆ. Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ

(Երկու սեռի համար)

Թիֆլիս, Միքայէլեան պրոսպ., № 24.

Խնդիրների ընդունելութիւնը ամեն օր 10—12 ժ. առ., ժ. 5—7 երեկ.։

Զբաղմունքները կը սկսվեն սեպտեմբերի 21-ից։

Տեղեկութիւններ տրվում և ուղարկվում են ձրի։

589. 0—13

(չ. ու. շ.)

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆՈՐ ՅՈՅՍ, ՆՈՐ ԿԵԱՆ

ՆՈՐ ՈՅԺ

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ՏԱՆՋԱՆՔՆԵՐ

Ջղայնութիւնը, ջղային թուլութի... ընդհանուր թուլութիւնը և սեռական թ... լութիւնը առաջանում են միմիայն գլխի... մէջքի անկանոն և թոյլ գործողութիւնից...

Այդ անկանոնութիւնը կարող է լի... ժառանգական, կամ առաջ է գալիս, ... կեանքը պահանջում է մարդուց մեծ ծ... աշխատանք՝ նիւթական պակասութիւնն... ժամանակ, կամ երբ մարդուն քայքայ... են հազարաւոր վշտեր, մտածմունքներ, ... րիք և կամ երբ նա հիւանդ է վարակ... կամ ծանր հիւանդութիւններով, ինչպէս... րինակ սիֆիլիս, արիպեր, թոքախտ, մ... տական փորձառութիւն և այլն, որոնք... վերջոյ դարձնում են նեվրաստենիկ։

Նեվրաստենիայի և ջղայնութեան նշա... ները. 1) առաւօտ տեղից վեր կենալ... զգում էք յոգնածութիւն, աչքերի մթա... նութիւն, ընդհանուր մարմնային թուլութի... զտնում էք ջղային, բարկացկոտ, ձեր ... շողութիւնը թուլանում է, տանջվում ... անքնութիւնից, սիրում էք միայնակութի... զգում էք երբեմն ողնաշարի և մէջքի ց... գլխի պտոյտ, ձեր մտաւոր և ֆիզիքակ... ույժը և առողջութիւնը կամաց-կամաց ք... քայվում են, արագ շարժումների ժամա... սիրտը անկանոն է բաբախում, ախոր... չունէք, և այլն և այլն։

Մարդիկ յաճախ ուշադրութիւն չեն դա... նում այդ երեւոյթների վրա, բայց յե... արդէն ուշ է լինում... Սկզբից և եթ պէ... է բժշկվել, ամրացնել մարմինը, պէտք... ուղեղից պակասած ֆոսֆորը լրացնել, ... ռանց որի ուղեղը և ջղերը չեն գործում։

Ֆոսֆորը աւելացնում է մարդու մէջ ... խատանքի էներգիա, եռանդ, երիտասա... դութիւն։

Պարիզի յայտնի բժիշկ Գլէզին եր... աշխատանքներից և փորձերից յետոյ ... ջողվել է պատրաստել միակ դեղը, ... պարունակում է իր մէջ մեծ քանակ... թեամբ ֆոսֆոր. այդ դեղը կոչվում ... Ստիմուլօլ, որը վերականգնում է կո... րած երիտասարդութիւնը, առողջութիւն... ընդհանուր ջղայնութիւնը և թուլութի... արտասահմանի և Ռուսաստանի յայ... պրոֆեսօրները, բժիշկները և հիւանդ... տուել են իրանց գովասանքը և շնորհա... լութիւնը, և այժմ զանազան սանատօր... ներում և հիւանդանոցներում բժշկում ... հիւանդներին Պարիզի յայտնի բ... Գլէզի հանճարեղ դեղով՝ Ստիմուլօլ... Ահա ինչ են գրում Ստիմուլօլի բժ... թեան մասին բժիշկները.

Մեծարգոյ պարոն,

Մի ամսի չափ ուղեւորվելով արտասա... իմ հիւանդներին թողնում եմ լի յոյս... նրանց ջղայնութիւնն ամբողջովին կը ... ժշկվի Ստիմուլօլով։

Եկատերինօսլաւ, կին-բժիշկ Դեմ... սկայա։

Մեծարգոյ պարոն,

Ձեր ուղարկած մի տուփ Ստիմուլօլը ... ծածեց մի ջղային հիւանդ, որ ունէր ... մօքսի մաղասային թաղանթի անչափ զգ... նութիւն, գերարատթօրումն և սրտի ... կարգ բաբախումն։

Իսկական Ստիմուլօլը պատրաստվում է Գ... սիայում (Պարիզում), ամեն մի տուփը ունի ... րանի դրոշմը՝ Institut „D-r Calvet Paris". ... տուփը բաւական է, որ դուք զգաք ձեր ... ջղի գործողութիւնը եւ դուք կը ստանաք ... ուզած եռանդը եւ առողջութիւնը. ... հետ ուղարկվում է բոլոր եւրոպական և ... տանի պրոֆեսօրների, բժիշկների, հիւանդների ... վկայութիւնները և շնորհակալական նամակները։

Պատուէրները, փողը և նամակները ուղարկ... Тифлисское отдѣленіе Института доктора Кальве, ... лисъ, Эриванск. площ., Пушкинская 3, верхній эт... отд. 11|3 (Խնդրեմ հասցէն գրել լրիւ, ինչպէս ... սովէն գրված է)։ Մէկ տուփը արժէ 7 րուբ., ... պարհածախսով և վերադիր վճարով 50 կոպ. ... արժէ։ Ով ուղարկի 7 ր. փողը առաջուց ... նապարհածախս չի վճարում։

Վերադիր վճարով ուղարկվում է միայն 2 ր. ... կանխավճար ստանալուց յետոյ։

(շ.) 609. 10—

ՀԱՂԲԱՏԱՑ ուսումնարանի մօտ հարկաւոր ...

ՈՒՍՈՒՑԻ...

վարժապետութիւնը միայն պարապած ... ջանի համար, սկսած օրից մինչև մա... վերջը, ամսական 35 րուբլի։ Տրվում է ... նակարան, վառելիք և ծառայ...

Դիմել ինձ—Тифлисъ, Грибоѣдовская, ...

Նախագահ հոգաբարձութեան՝ Գրիգորիս ա. ք. Երզնկեան ...

(ա. օ.) 675. 3—